

Отже, на сьогоднішній день ми маємо надійну основу для правової оцінки домашнього насильства. Проте, звичайно, розвиток суспільства та поява нових форм насильства можуть вимагати подальшого вдосконалення законодавства та судової практики.

Література:

1. Тичина Д.М. Запобігання домашньому насильству в Україні : монографія. Київ : «Видавництво Людмила», 2023. 612 с.
2. Антонюк Наталія, Ліхолетова Юлія. Домашнє насильство: практика Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду. URL: <https://sud.ua/uk/news/blog/265517-domashnye-nasilstvo-praktika-kasatsiynogo-kriminalnogo-sudu-u-skladi-verkhovnogo-sudu> (дата звернення: 03.03.2025).
3. Степаненко Оксана Василівна. «Теорія і практика кримінально-правової охорони особи від домашнього насильства». URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/3b542816-4b4a-4eff-b62b-2f4c19f79c97> (дата звернення: 03.03.2025).
4. Кримінальна відповідальність за вчинення домашнього насильства. URL: https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/Кримінальна_відповідальність_за_вчинення_домашнього_насильства (дата звернення: 03.03.2025).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-487-3-15>

ПРАВОВІ ДЖЕРЕЛА ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

Дума Володимир Васильович

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

Міжнародний економіко-гуманітарний університет

імені академіка Степана Дем'янчука

м. Рівне, Україна

Російська агресія, триває фактично з 2014 року, серед іншого, відчутно загострила проблематику домашнього насильства. Як відзначають дослідники, «унаслідок повномасштабного вторгнення рф на територію України відбулося суттєве руйнування укладу життя усього населення нашої держави, різко змінились економічні умови та спроможність людей, їх соціальні ролі та взаємовідносини, у тому

числі й всередині родини» [1, с. 355]. На тлі масового переселення значної частини українців, руйнації об'єктів соціальної інфраструктури і погіршення економічної ситуації відбулося зростання випадків домашнього насильства, «що підсилюється складним соціально-економічними становищем, недосконалим законодавством, широкою необізнаністю серед населення своїх прав, та способів їх захисту, браком ресурсів у суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству» [2, с. 566].

Як наслідок, за офіційними даними Національної поліції України, 5% від усіх викликів патрульної поліції за 10 місяців 2024 року – це були виклики пов'язані з домашнім насильством. Загалом же, у 2024 році до поліції надійшло понад 180 тисяч звернень щодо насильства у родині [3]. При цьому заданими Офісу Генерального прокурора України, кількість кримінальних проваджень упродовж попередніх п'яти років зросла на 260% (2019 р. – 1068 проваджень, 2024 р. – 2777 проваджень). При цьому за даними прокурорів, 76% усіх постраждалих від домашнього насильства цього року – це жінки. Втім від початку повномасштабної війни більшає випадків, де по допомогу звертаються чоловіки [4]. Відповідні показники і данні цілком корелюють з наявними результатами спеціальних досліджень, відповідно до яких «ситуації збройного конфлікту, період постконфліктного врегулювання та випадки вимушеного переселення можуть посилювати масштаби й інтенсивність уже наявних форм насильства, а також призводити до появи нових його форм» [5, с. 196]. Означене зумовлює особливу увагу до проблематики запобігання та протидії домашньому насильству.

Заради справедливості наголосимо, що досі в Україні ухвалено цілу низку нормативно-правових актів, що є основою державної політики в означеній сфері. При чому ухвалений 15 листопада 2001 року Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» став першим у Східній Європі комплексним нормативно-правовим актом, спрямований на запобігання насильству в сім'ї. Своєю чергою Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» проголосований 7 грудня 2017 року визначив, що в Україні здійснюється «державна політика у сфері запобігання та протидії домашньому насильству спрямована на забезпечення комплексного інтегрованого підходу до подолання домашнього насильства, надання всебічної допомоги постраждалим особам та утвердження ненасильницького характеру приватних стосунків» [6]. Законом також визначаються суб'єкти державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та їхні повноваження, окреслено особливості надання

допомоги та захисту постраждалих осіб, спеціальні заходи щодо протидії домашньому насильству.

Наголосимо, що практика виконання відповідного Закону супроводжувалася низкою проблем, що зрештою спричинило появу Указу Президента України «Про невідкладні заходи із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства» від 21 вересня 2020 року [7]. Серед іншого у документі наголошувалося на необхідності реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству з урахуванням міжнародних стандартів, а уряду було доручено розроблення та затвердження державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року. Відповідна програма була розроблена за п'ять місяців і затверджена Кабінетом Міністрів України 24 лютого 2021 р.

У вказаній Програмі біло визнано, що попри два десятиліття зусиль в Україні склався недостатньо ефективний механізм запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі, а також забезпечення захисту прав осіб, які постраждали від цих видів насильства. Практично проблеми і шляхи їхнього вирішення прописувалися по усіх складниках запобігання та протидії домашньому насильству у їхньому нормативному визначенні Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 2017 року, зокрема: 1) удосконалення системи запобігання та протидії насильству, а також відповідної нормативно-правової бази; 2) формування в суспільстві нетерпимого ставлення до насильства; 3) запровадження системного реагування на насильство; 4) надання доступних якісних соціальних послуг постраждалим особам; 5) належного розслідування фактів домашнього насильства, притягнення кривдників до передбаченої законом відповідальності та зміна їх поведінки на ненасильницьку [8].

Очевидно, що початок 24 лютого 2022 року масштабного вторгнення значно змінив пріоритети державної політики української держави і зменшив можливості повноцінного виконання своїх зобов'язань і планів у межах «Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року». Втім, несправедливо стверджувати, що тема запобігання та протидії домашньому насильству взагалі втратила актуальність. Показово, що Верховна Рада України попри запеклі дебати 20 червня 2022 р. ратифікувала Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок і домашньому насильству (Стамбульська конвенція). Цілями вказаної Конвенції передусім є: 1) захист жінок від усіх форм насильства й недопущення, кримінальне

переслідування та ліквідація насильства стосовно жінок і домашнього насильства; 2) сприяння ліквідації всіх форм дискримінації стосовно жінок та заохочення дійсної рівності між жінками та чоловіками; 3) забезпечення підтримки та надання допомоги організаціям та правоохоронним органам в ефективному співробітництві для прийняття комплексного підходу до ліквідації насильства стосовно жінок і домашнього насильства [8]. Крім того, на українську державу Конвенція накладає зобов'язання здійснення необхідних законодавчих та інших заходів для забезпечення належної уваги до недопущення, розслідування, покарання та забезпечення компенсації стосовно актів насильства, які підпадають під сферу застосування цієї Конвенції та які вчинені недержавними учасниками.

У підсумку, констатуємо, що на сьогодні в Україні склалася система нормативно-правових актів, що надають можливість проведення ефективної державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Увага до відповідної проблематики продемонстрована і з боку державних інституцій – парламент, президент, уряд, і з боку громадськості. Водночас, маючи таку нормативну базу відкритим залишається питання дієвих механізмів реалізації її положень і приписів, зокрема економічних механізмів, осмислення яких стане предметом наших подальших досліджень.

Література:

1. Блага А. Б., Адащик А. С. Динаміка домашнього насильства в умовах війни. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 1. С. 355–358.
2. Сербин Р. А. Актуальні напрями удосконалення адміністративно-правових заходів протидії домашньому насильству на основі зарубіжного досвіду. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. С. 566–570.
3. Міністерство соціальної політики України. 23.12.2024. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/24327.html?PrintVersion> (дата звернення 20.02.2025).
4. У кожному третьому випадку від домашнього насильства страждають літні люди. Опендатабот. 26.12.2024. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/domestic-violence-elders> (дата звернення 20.02.2025).
5. Мілорадова Н. Е. Доценко В. В. Особливості прояву домашнього насильства під час війни. *Габітус*. 2023. Вип. 47. С. 194–199.
6. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII (зі змінами та доповненнями). Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення 20.02.2025).

7. Про невідкладні заходи із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства : Указ Президента України від 21 вересня 2020 року № 398/2020. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/398/2020#Text> (дата звернення 20.02.2025).

8. Питання Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2021 р. № 145. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/145-2021-%D0%BF#n16> (дата звернення 20.02.2025).

9. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (11.05.2011). Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text (дата звернення 20.02.2025).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-487-3-16>

СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА В КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ

Євсюков Олександр Феліксівич

кандидат педагогічних наук, доцент,

провідний науковий співробітник, судовий експерт,

Національний науковий центр «Інститут судових експертиз

імені Засл. проф. М. С. Бокаріуса»

м. Харків, Україна

Велике правове значення експертизи потерпілих у межах кримінальних проваджень за фактами вчинення сексуальних злочинів визначається тим, що на її підставі можливе розмежування таких складів злочину, як «Зґвалтування» (ст. 152 КК України) [1], «Статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості» (ст. 155 КК України) [1], «Розбещення неповнолітніх» (ст. 156 КК України) [1] та ін. Обґрунтування окремих положень КК України дає можливість дійти висновку, що у випадках малолітства для визнання зґвалтування за ознакою використання безпорадного стану необхідно не тільки встановити вік потерпілої (недосягнення 14 років), але й визначити, чи розуміла вона фактичну сторону та соціальне значення статевих